

Daha təkmil statistika- daha yaxşı həyat

Statistika bütün inkişafın təsdiqedicisi möhürüdür. Statistika ölkənin mövcud vəziyyətini tam analiz etməyə imkan verən iqtisadi sahə olmaqla bərabər, həm də bir elm sahəsidir. Eyni zamanda statistika dəqiqlik və dürüstlükdür, proqnozlaşmanı, planlaşmanı, təhlili aparmağa imkan verən mühüm sahədir.

Biz mətbuat işçiləri üçün statistika daim önəmli sahə olub. Yazılarımızda obyektivliyə və dəqiqliyə riayət etmək üçün hökumət statistik rəqəmlərə müraciət edirik. Xüsusən Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin müvafiq şöbələri ilə əməkdaşlığımız davamlıdır və qurumdan mütəmadi qaydada aldığımız statistik informasiyalar yazılarımızın zənginləşməsinə böyük köməklik edir. Məşhur jurnalistlərdən birinin dediyi kimi ciddi informasiya Tanrıdırsa jurnalist onun Rəsuludur. Bu mənada, statistik rəqəmlər peşəkar jurnalistin ən kəskin silahıdır. Biz də daim bu "silah"dan istifadə etməklə yazılarımızı məzmunlu etməyə borcluuyq.

Azərbaycanda müasir statistika sahəsi daim inkişafdadır. Belə ki, Azərbaycanın müstəqilliyi, yəni sosial, iqtisadi və siyasi şərait, ölkəmizin Avropa Şurasına daxil olması və onun beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsi başqa sahələrdə olduğu kimi, statistika elminin, statistik məlumatların keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, ölkədə uzunmüddətli statistik sıraların yaradılmasına, bununla da son yüzillikdə ölkənin statistika tarixinə və tarixi statistik külliyyatların yaradılmasına tələbatı artırırmışdır.

Arxiv materialları, "Azərbaycan tarixi" kitabları və bir sıra digər nəşrlərlə tanışlıq göstərir ki, tarixçilər hələ XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda əhali, sənaye, kənd təsərrüfatı, ticarət, xarici ticarət və s. haqqında çoxsaylı statistik məlumatlara istinad etmiş və araşdırmalar aparmışlar. Bu kimi məlumatlara Azərbaycanda qeyri-müntəzəm, az-çox müntəzəm və mərkəzləşdirilmiş statistika fəaliyyəti təşkil edildiyi XIX əsrdə, xüsusilə də həmin əsrin ortalarından sonra, yəni Azərbaycanın şimal hissəsinin Rusiya imperiyasının tərkibində olduğu dövrdə daha çox rast gəlmək olur.

Bu dövrdə Rusiya imperiyasının bütün ərazilərində olduğu kimi, Azərbaycanda da quberniyalardan və şəhərlərdən sosial-iqtisadi və demoqrafiyaya aid keyfiyyət və kəmiyyət xarakterli məlumatlar toplanır və dövlətin maraqlarına uyğun olan müxtəlif adda siyahıyaalmalar keçirilirdi. Belə materiallardan birində Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Qarabağda əhalinin siyahıyaalınması haqqında aşağıdakı məlumat verilir: "1812-ci ildə əhalinin siyahıyaalınmasına görə, burada (Qarabağda - red.) 3080 ailə var idi" ("Azərbaycan tarixi", 2-

ci cild, səh. 25, Bakı - 1964).

Azərbaycanın ərazisində statistika üzrə tədbirlər əsasən quberniyalar vasitəsilə Rusiyanın Tiflisdə yerləşən Qafqaz canişininin nəzdindəki statistika qrupu tərəfindən həyata keçirilirdi və müxtəlif məsələlər üzrə statistik məlumatlar Qafqaz təqvimində nəşr olunurdu. O illərdə statistik müşahidələr ayrı-ayrı inzibati vahidlər tərəfindən və inzibati orqanları maraqlandıran müxtəlif hadisələr üzrə, daha doğrusu, vergi məqsədləri üçün həyata keçirilirdi. Əsasən daxili işlər orqanları tərəfindən yığılan və ya ayrı-ayrı şəxslərin təqribi hesablamaları və təklifləri üzrə çap edilən bu materiallar natamam, parçalanmış və müqayisəsiz şəkildə olurdu.

Azərbaycanda statistikanın müntəzəm təşkilatı Şamaxı (1846-1859-cu illər), Bakı (1859-cu il) və Gəncə (Yelizavetpol, 1867-ci il) quberniyalarının yaradılması ilə bir vaxta təsadüf edir. Rusiyada statistika komitələrinin yaradılmasına dair 20 dekabr 1834-cü ildən qüvvədə olan qərara uyğun olaraq, qubernatorların sədrliyi altında quberniyalarda statistika komitələri fəaliyyətə başlamışdır. İmperator I Nikolay tərəfindən 1834-cü il dekabrın 20-də imzalanmış fərmanın 27-ci maddəsində deyilir: "... bütün quberniya şəhərlərində Mülki Qubernatorların sədrliyi ilə Statistika Komitələri yaradılır".

Arxiv materialları içərisində qorunub saxlanmış materiallardan biri də Azərbaycan iqtisadiyyatının əsasını təşkil edən neft sənayesinin inkişafı haqqında məlumatlardır. Azərbaycanın neftçixarma məntəqələrinin işi haqqında mövcud olan bu məlumatlar keçmiş Bakı neft sənayeçilərinin qurultay şurası tərəfindən ümumiləşdirilərək hər il "Neft sənayeçiləri üçün sorğu kitabı" adı altında nəşr edilmişdir (kitabın sonuncu nəşri 1917-ci ildə olmuşdur). "Neft sənayeçiləri üçün sorğu kitabı" neft sənayesinin inkişafının bütün tərəflərini işıqlandırmırdı, həmçinin dolğun məlumatlara malik deyildi. Belə ki, məlumatlar ayrı-ayrı sahibkar-

ların təqdim etdikləri məlumatlara əsaslanırdı. Həm Çar Rusiyası, həm də Azərbaycanın müstəqilliyi dövründə Hacı Zeynalabdin Tağıyev, Musa Nağıyev, Nobel qardaşları və digər neft sahibkarları tərəfindən neft istehsalı, neft emalı və neft ehtiyatları haqqında statistika orqanlarına təqdim edilən və Milli Dövlət Arxivində qorunub saxlanan statistik hesabatlar, həmçinin statistik cədvəllər və bundan əlavə, Azərbaycan Demokratik Respublikası dövründə 1919-cu ildə Fransada nəşr olunan "Azərbaycan rəqəmlərdə" statistik məcmuəsi də statistika fəaliyyəti sahəsində dəyərli tarixi sənədlərdən sayılır.

1920-ci ildən əvvəlki dövrə aid bir sıra göstəricilər qorunub saxlanmışdır ki, bu göstəricilər sonradan mütəxəssislər tərəfindən yenidən işlənmiş və mövcud metodologiya əsasında müqayisəliyə gətirilmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 23 aylıq fəaliyyəti dövründə ölkə ərazisində statistik məsələlərə rəhbərlik edən vahid orqan yaradılmasa da, ayrı-ayrı nazirliklərin tərkibində statistika ilə məşğul olan qurumlar yaradılmışdır.

Göründüyü kimi, 1920-ci ilə qədər Azərbaycanın indiki ərazisində statistik məsələlərə rəhbərlik edən vahid orqan olmamışdır. Yalnız 1920-ci ilin aprelində Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra digər dövlət tədbirləri ilə yanaşı, ölkədə rəsmi dövlət statistikasının yaradılması üzrə də təcili tədbirlər həyata keçirilmişdir. Azərbaycan statistikasının rəsmi təşkilatı üçün 1920-ci il iyul ayının 8-də Nəriman Nərimanovun imzası ilə Azərbaycan İnkilab Komitəsi tərəfindən statistiklərin müvəqqəti kollegiyası haqqında əsasnamə təsdiq edilmiş və kollegiyaya aşağıdakı vəzifələr həvalə edilmişdir:

Azərbaycanda statistikanın yaradılması və inkişafı tarixində müxtəlif vaxtlarda dövlət statistikasının yaradılmasının əsasını qoymuş və uzun illər ərzində onun təkmilləşdirilməsində yaxından iştirak etmiş və müxtəlif dövrlərdə ona rəhbərlik etmiş Vladimir Smirnov, Həmid Sulta-

nov, Firudin Talıblı, İ.Əliyev, Aleksandr Qindin, Nağı Bağirov, İlya Peçerski, Əli Abdulov, Səməd Süleymanov, Hüseyn Zeynalov, Sabit Abbasəliyev, Xəlil Məmmədov, Əjdər Əliyev və Arif Vəliyevin, bundan əlavə, ölkədə statistikanın yaradılmasında, inkişafında, təkmilləşdirilməsində və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasında N.Tağızadə, S.Rudşteyn, İ.Reznikov, İ.Gülməmmədov, Y.Gəncinski, B.Mixels, Ş.Əfəndiyev, F.Abidov, Ş.Məmmədov və A.Mansurovun əməyini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Statistika sahəsinə ulu öndər Heydər Əliyev də böyük diqqət və qayğı göstərmişdir. Ulu Öndər öz çıxışlarında statistika sahəsinə yüksək qiymət verərək aşağıdakıları qeyd etmişdir: "Statistika Komitəsi əsas dövlət orqanlarından biridir" və bizim Dövlət Statistika Komitəsi var, çox düzgün statistika aparır".

Bu gün ölkə statistika sistemi yüksək ixtisaslı həmfikirilərin yaradıcı kollektividir. Milli statistika öz fəaliyyətlərinin bir çox istiqamətləri üzrə MDB ölkələri arasında öncül yerlərdən birini tutur. 1993-2010-cu illərdə statistika sahəsində islahatların əsas istiqamətləri ölkəmizdə həyata keçirilən islahatlar və onların inkişafının baza şəraiti ilə sıx əlaqədə hazırlanmışdır. Bunlardan ən əsasları ölkədə statistikanın təşkilinin milli sisteminin yaradılması və inkişaf etdirilməsi, beynəlxalq və dünya standartları nəzərə alınmaqla statistikada ölkənin öz modelinin yaradılması, baş verən ictimai-iqtisadi hadisələrin məlumatlarla əks etdirilməsinin ümumi prosesində Dövlət Statistika Komitəsinin inteqrasiya funksiyasının gücləndirilməsi, statistik məlumatların obyektivliyinin təmin edilməsi və s. ibarətdir. Bu prinsiplər əsasında bazar münasibətləri və ona keçid dövründə iqtisadiyyatı komp-

leks xarakterizə edən statistik göstəricilər sistemi işlənib hazırlanacaqdır.

Statistikanın hüquqi cəhətdən müdafiə olunmasının gücləndirilməsi, dövlət statistika orqanlarının qanunvericilik statusunun daha da dəqiqləşdirilməsi yeni şəraitdə prinsiplə əhəmiyyət kəsb edir. Burada, tabeliyindən və mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, uçot və hesabat sahəsində bütün müəssisə və təşkilatların öz vəzifələrini düzgün başa düşmələri də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Statistika-yə qarşı mənəvi münasibət hər hansı bir qanunun qəbul edilməsi ilə deyil, cəmiyyət üzvlərinin özlərinin onu dərinlən dərk etməsi ilə yarana bilər. Statistika fəaliyyətinin beynəlxalq səviyyəyə tam çatdırılması və bu əsasda ölkədə statistika xidmətinin nüfuzunun qaldırılması üçün məqsədyönlü və gərgin iş aparmaq lazımdır.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin beynəlxalq nüfuzu və əməkdaşlığı da davamlı olaraq artmaqdadır. Statistikanın dünya statistikasına inteqrasiyası tam həyata keçirilən və bu işdə istiqamətverici sənəd 1999-cu ilin iyul ayının 1-dən qüvvəyə minmiş "Avropa Birliyi ilə Azərbaycan arasında tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq haqqında Razılıq"ın 68-ci "Statistika sahəsində əməkdaşlıq" maddəsi, Azərbaycan Hökuməti tərəfindən 2006-cı il noyabrın 14-də qəbul olunmuş Avropa qonşuluq siyasəti çərçivəsində Azərbaycan və Avropa İttifaqı arasında Fəaliyyət Planının statistika sahəsinə dair hər 5 ildən bir qəbul edilən Dövlət Proqramları, 2000-2001-ci illərdə hazırlanmış "Azərbaycan Respublikası statistika sisteminin gücləndirilməsi", "Dövlət Statistika Komitəsinin kadr siyasətinə dair", "Azərbaycan Respublikasında müəssisələr statistikasını", "Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumat texnologiyalarının inkişafı" və "Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumat texnologiyasının inkişafı üzrə texniki və texnoloji siyasəti" konsepsiyalarıdır. Beynəlxalq əməkdaşlıq qismən Azərbaycan statistika sisteminin beynəlxalq metodlara, standartlara və təsnifatlara uyğunlaşdırılması, statistik məlumatların mübadiləsi, iqtisadi islahatların idarə edilməsi və həyata keçirilməsi üçün zəruri makro və mikroiqtisadi statistik məlumatlarla təminatı istiqamətlərində həyata keçiriləcəkdir.

Sonda statistik rəqəmlər də im bizim həyatımızın bir parçasıdır, desək yanlışdır. Ona görə ki, həyat olan yerdə statistikasız keçinmək mümkün deyildir. Kəndli öz bağının, tarlasının, fəhlə-mühəndis qurduğu, inşa etdiyi binanın, jurnalist düşüncələrinin və yazılarının statistikasını, təhlilini aparmasa sonrakı inkişafı yaxalaya bilməz. Bu gün məhz Azərbaycan statistikləri bizə təqdim etdikləri ölkədaxili və beynəlxalq məlumatlarla hər birimizə yeni düşünmə imkanları, sabaha dəqiq və şəffaf baxmaq fürsətləri verirlər.

Elçin Zaman,
"iki sahil"

Yazı Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun keçirdiyi müsabiqəyə təqdim etmək üçündür.